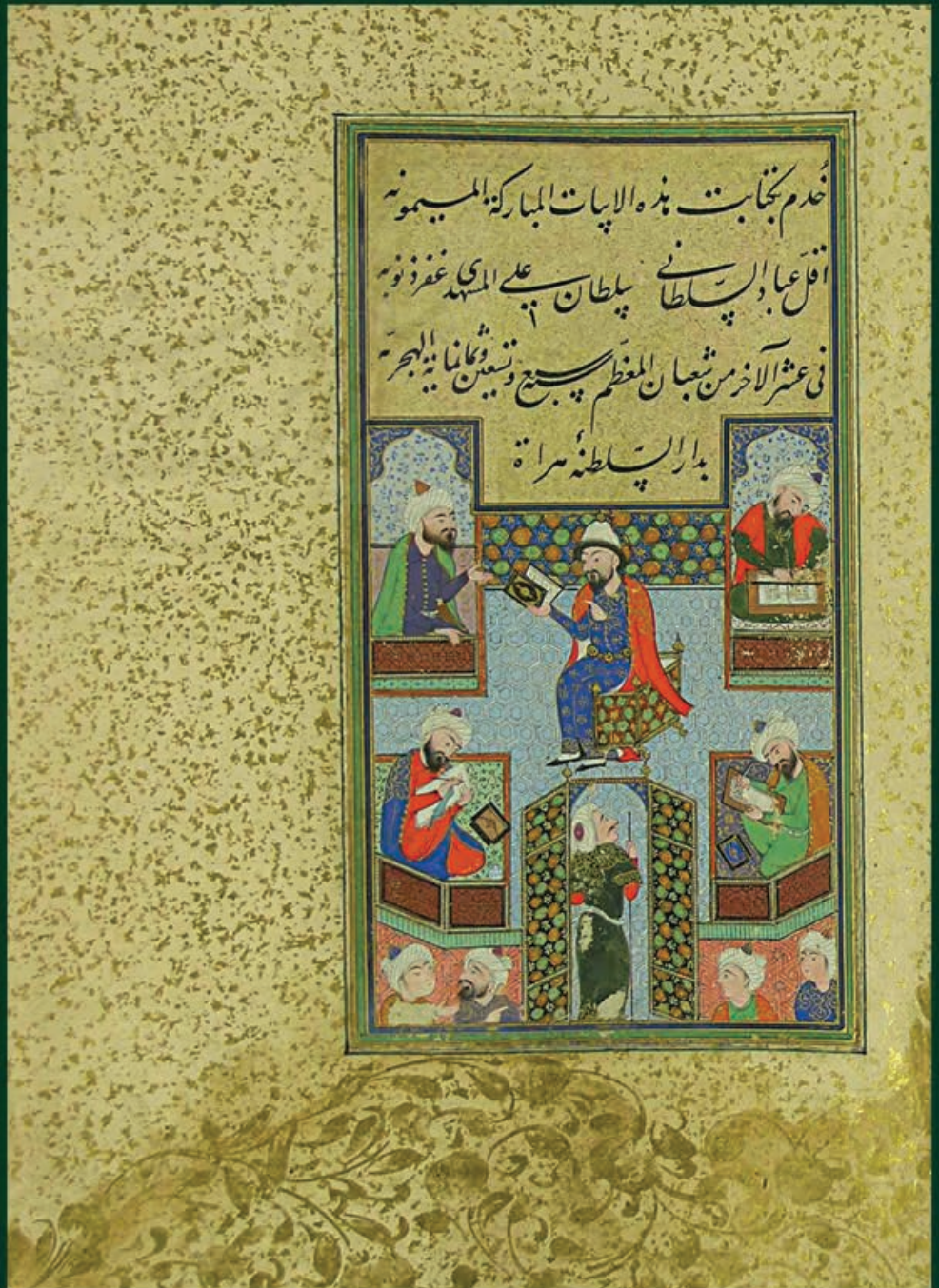

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

سرخسختن: سنگ زیرین آسیای تحقیق • یک تحول آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اکبر صادقی • فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان • اقیانوس مآلصدر از المباحث المشرفیة فخر رازی در اسفار / سیل بوندارادا ترجمه: سید ایزدی، بریم مهدوی مزه • دو بیت نریافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه یاب از پایان قرن هفتم هجری / سید محسن حکیم • کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / مصوبه نظری • برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان • آرتور اوپهام پوپ و منتعصب تلخ مزاج / اسکار رایت موسکارلا، ترجمه: هدیه رهنوی • «قصص سده‌امی» و «دقده»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنهجانی • سفینه پریحجر: معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی • نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / مجتهدین کیمانی • درباره یک سرفوت ادبی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکرة الصدیقین / عارف نوشاهی • شرح آداب خط: درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیرضا مانسوری‌زاد • تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزاد حقیق • ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۳): کمک خوارستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا قاسمی‌نژاد • تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی: یک رویکرد نو / نیما جمال • آثار لطفی احمد افندی / نصرالله صالحی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مطبع: مرکز اسناد و کتابخانه ملی
تهران - خیابان ولیعصر
پلاک ۱۰۱

۹۴ - ۹۵

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون،
نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم
بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سروراستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
gozresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰،۰۰۰ ریال

روی جلد: صفحه انجامه نسخه اصلی دیوان
سلطان حسین میرزا بن منصور بن بايقرا (حک. ۸۷۳-
۹۱۱ق)، کتابت‌شده برای خود او و شامل مجموعه‌ای
از بهترین نمونه‌های نسخه‌آزایی. در تصویر روی
جلد، افزون بر انجامه (به نستعلیق سلطان‌علی مشهدی،
مورخ ۸۹۷ق در هرات) نگاره‌ای بی‌رقم ترسیم شده که
باید اثر یکی از استادان دستگاه سلطان‌حسین میرزا
باشد. حاشیه نسخه با افشان زر آراسته شده که در
بخش پایین، تشعیرسازی هم بر آن اجرا شده‌است.
هم افشانگری و هم تشعیرسازی نسخه از کهن‌ترین
نمونه‌های شناخته‌شده است.

فهرست

سرزنش

سنگ زیرین آسیای تحقیق..... ۳-۴

بسمتد

یک تحوّل آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اشرف صادقی..... ۵-۷

فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان..... ۸-۱۷

اقتباس مآلصدرا از المباحث المشرقیة فخر رازی در اسفار / بیسیل یونماریاژ؛ ترجمه: سعید انواری، مریم

مهدوی مزده..... ۱۸-۳۵

دو بیت نویافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه‌یاب از پایان قرن هفتم هجری /

سید محمدحسین حکیم..... ۳۶-۴۳

کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / معصومه نظری..... ۴۴-۵۳

برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان..... ۵۴-۸۳

آرتور اوپهام پوپ و متعصب تلخ مزاج / اسکار وایت موسکارلا؛ ترجمه: هدیه رهبری..... ۸۴-۹۰

«قصب سه‌دامنی» و «دهنه»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنجانی..... ۹۱-۹۴

سفینه پریحر؛ معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی..... ۹۵-۹۹

نقد و بررسی

نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / مجدالدین کیوانی..... ۱۰۰-۱۱۱

درباره یک سرقت ادبی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکرة الصّدیقین / عارف نوشاهی..... ۱۱۲-۱۱۴

شرح آداب خط؛ درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیرضا هاشمی‌زاد..... ۱۱۵-۱۲۱

تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزام حقیقی..... ۱۲۲-۱۳۳

پژوهش‌های وابسته

ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۳)؛ کمک خواستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا

قائم‌مقامی..... ۱۳۴-۱۴۲

تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی؛ یک رویکرد نو / نیما جمالی..... ۱۴۳-۱۴۹

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۴)

آثار لطفی احمد افندی / نصرالله صالحی..... ۱۵۰-۱۵۱

عصر ساسانی است. آن کتاب در دوره ساسانی و در قلمرو ساسانی نوشته شده است و لاجرم نمی‌توان آن را بدون در نظر گرفتن فرهنگ زرتشتی-ساسانی فهمید.^۲ متقابلاً، جامعه چندفرهنگی و متکثر ساسانی را نمی‌توان به درستی مطالعه کرد، بدون توجه به جوامع و فرهنگ‌های سریانی زبان و آرامی زبان آن شاهنشاهی. مفهوم اساسی در این رویکرد «خواندن منبع در زمینه خود» است. همه این متخصصان می‌کوشند که منابع خود را در زمینه اصلی و طبیعی آن منابع بررسی کنند و مشخص کنند بین آن منابع و متون فرهنگ‌های همسایه چه روابطی برقرار بوده است. در این مطلب، می‌کوشم که زمینه و بنیاد این رویکرد را بررسی کنم و قابلیت‌های آن را در پیش‌نهادن پرسش‌های جدید و پاسخ گفتن به سؤالات قدیمی بسنجم و نشان دهم که کدام موانع و مشکلات بر سر راه چنین رویکردی است.

ماجرا در اصل مربوط است به مطالعات تلمود در دهه نخست قرن حاضر، وقتی که یاکوب المان (۱۹۴۲-۲۰۱۸) در چند مقاله کوشید با مطالعه تطبیقی بخش‌هایی از تلمود بابلی با متون زرتشتی، آن بخش‌ها را در زمینه ساسانی‌شان بررسی کند.^۳ مسئله روش‌شناختی برای او

2. Shai SECUNDA, *The Iranian Talmud: Reading the Bavli in its Sasanian Context* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014).
3. Yaakov ELMAN, "Marriage and Marital Property in Rabbinic and Sasanian Law," in: *Rabbinic Law in Its Roman and Near Eastern Context*, ed. Catherine HESZER (Tübingen: Mohr Siebeck, 2003): 227-76; Idem, "'Up to the Ears' in Horses' Necks (B.M. 108a): On Sasanian Agricultural Policy and Private 'Eminent Domain'," *Jewish Studies Internet Journal* 3 (2004): 95-149; Idem, "Acculturation to Elite Persian Norms in the Babylonian Jewish Community of Late Antiquity," in: *Neti'ot LeDavid: Jubilee Volume for David Weiss Halivni*, Ephraim HALIVNI, et al., eds., (Jerusalem: Orhot, 2004): 31-56; Idem, "The Other in the Mirror: Iranians and Jews View One Another," *Bulletin of the Asia Institute* 19 (2005): 15-25; Idem, "The Other in the Mirror: Questions of Identity, Conversion, and Exogamy in the Fifth-Century Iranian Empire," *Bulletin of the Asia Institute* 20 (2006): 25-46; Idem, "'He in His Cloak and She in Her Cloak': Conflicting Images of Sexuality in Sasanian Mesopotamia," in: *Discussing Cultural Influences: Text, Context, and Non-Text in Rabbinic Judaism*, Rivka ULMER, ed., (Lanham, MD: University Press of America, 2007): 129-164; Idem, "Middle Persian Culture and Babylonian Sages: Accommodation and Resistance in the Shaping of Rabbinic Legal Tradition," in: *Cambridge Companion to Rabbinic Literature*, Charlotte Elisheva FONROBERT and Martin S. JAFFE, eds., (Cambridge:

تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی: یک رویکرد نو*

نیما جمالی

دانش‌آموخته دکتری زبان‌های سامی دانشگاه تورنتو
nima.jamali@mail.utoronto.ca

طی دو دهه گذشته، در فضای دانشگاهی انگلیسی‌زبان، نسل جدیدی از متخصصان برآمده‌اند که مشغول پژوهش درباره موضوعات متنوعی در فرهنگ‌های خاور میانه اواخر عهد باستانند. هر چند ایشان مشخصاً به موضوعات واحدی نمی‌پردازند و البته روش یکسانی را نیز به کار نمی‌برند، بعضی شباهت‌ها و اشتراکات را در رویکردها به منابع دست اول می‌توان تشخیص داد. متخصصانی همچون ریچارد پین، یشای کیل، شای سکوندا، جفری هرمان، دن شپیرا، رویون کیپرواسرو و سرژ رویزر (گواين که هر یک به نوعی شاید کم و بیش تأثیراتی از یاکوب المان پذیرفته باشند، البته «مکتب» مستقلی نیستند) همگی به منابع دست اول خود، نه در عالم تجرید و انزوا، که در زمینه‌ای از بده‌بستان‌های غنی فرهنگی می‌پردازند.^۱ برخلاف رویکردهای سنتی (اگر بتوانیم قائل به چنین چیزی باشیم) که مثلاً متون سریانی را صرفاً در چارچوب مسیحیت شرقی مطالعه می‌کرد، یا فی‌المثل تلمود را در انزوای تاریخ یهود و مطالعات فقه یهودی می‌دید، این نسل جدید تمایل دارد که منابع دست اول کارش را در زمینه‌ای متشکل از چندین فرهنگ متفاوت هم‌عصر بفهمد؛ بدین ترتیب که برای مثال سکوندا می‌گوید که تلمود بابلی محصول

* این مقاله صورت پرورده مطالبی است که در همایش «ایران‌شناسی: تجربه دیروز، وضعیت حال، نگاه به آینده» در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به تاریخ اول شهریور ۱۴۰۰ ارائه شده است.
۱. برای ارجاع به این پژوهش‌ها پانویست‌های بعدی را ببینید. هر جا که اشاره‌ای به محقق کرده‌ام، کوشیده‌ام مهم‌ترین تحقیقات او را در پانویست ذکر کنم.

البته این بود که برخلاف تلمود اورشلیم که معمولاً در بافت رومی-یونانی مطالعه می‌شود، تلمود بابلی از جنگ دوم جهانی به این سو در انزوا و تجرید از زمینه ساسانی خود بررسی شده است.^۴ همزمان، اما مستقل از او، جفری هرمان، محقق از نسل بعدی، نیز رویکردی مشابه در پیش گرفت.^۵

حاصل مساعی این کسان را با نام مکتب ایرانوتلمودیکا
→
Cambridge University Press, 2007): 165-197; Idem, "Returnable Gifts in Rabbinic and Sasanian Law," *Irano-Judaica* 6 (2008): 150-195; Idem, "Toward an Intellectual History of Sasanian Law: An Intergenerational Dispute in Herbedestan Nine and its Rabbinic and Roman Parallels," in: *The Talmud in its Iranian Context*, C. BAKHOS and M. R. SHAYEGAN, eds. (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010): 21-57; Idem, "Jewish Acculturation to Persian Norms at the End of the Parthian Period," in: *The Parthian Empire and its Religions: Studies in the Dynamics of Religious Diversity*, Peter WICK and Markus ZEHNDER, with Jan SCHÄFER, eds. (Gutenberg: Computus Druck Satz & Verlag, 2012): 151-161; Idem, "Babylonian Jews at the Intersection of the Iranian Economy and Sasanian Law," in: *The Oxford Handbook of Judaism and Economics*, Aaron LEVINE, ed., (Oxford: Oxford University Press, 2010): 545-563; Idem, "Law in the Crisis of Empire: A Sasanian Example," *Journal of Persianate Studies* 6 (2013): 101-114; Idem, "Commercial Law in Rome and Ctesiphon: Roman Jurisconsults, Rabbis and Sasanian Dastwars on Risk," in: *Rabbinic Traditions between Palestine and Babylonia*, Ronit NIKOLSKY and Tal ILAN, eds. (Leiden: Brill, 2014): 250-283; Idem, "Shopping in Ctesiphon: A Lesson in Sasanian Commercial Practice," in: *The Archaeology and Material Culture of the Babylonian Talmud*, Markham J. GELLER, ed., (Leiden: Brill, 2015): 225-244; Idem, "Some Aspects of Interreligious Polemic in the Babylonian Talmud," in: *Bridging between Sister Religions: Studies of Jewish and Christian Scriptures Offered in Honor of Prof. John T. Townsend*, Isaac KALIMI, ed., (Leiden: Brill, 2016): 175-194; Idem, "The Torah of Temporary Marriage: A Study in Cultural History," in: *A Thousand Judgements: Festschrift for Maria Macuch*, Almut HINTZE, et al., eds., (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2019): 83-107; Idem, "Samuel's Scythe-handle: Sasanian Mortgage Law in the Bavli," *Irano-Judaica* 7 (2019): 129-143.

و مقالات مشترک او:

Yaakov ELMAN and Prods OKTOR SKJAERO, "Concepts of Pollution in Late Sasanian Iran: Does Pollution Need Stairs, and Does It Fill Space?" *ARAM* 26:1-2 (2014): 21-45; Yaakov ELMAN and Mahnaz MOAZAMI, "PV 5.1-4 in the Context of Late Antique Intellectual History," *Bulletin of the Asia Institute* 27 (2017): 13-41; Yaakov ELMAN and Mahnaz MOAZAMI, "Some Aspects of Ancient Legal Thought: Functionalism, Conceptualism, and Analogy," in: *Strength to Strength: Essays in Honor of Shaye J.D. Cohen*, Michael L. SATLOW, ed. (Providence, Rhode Island: Brown Judaic Studies, 2018): 405-420.

4. SECUNDA, *The Sasanian Talmud*, 111-114.

5. Geoffrey HERMAN, "Priests and Amoraic Leadership in Sasanian Babylonia," *Proceedings of the Twelfth World Congress of Jewish Studies, Division B, History of the Jewish People*, (Jerusalem, 2000): 59-68; Idem, "Ahasuerus, the former stable-master of Belshazzar and the wicked Alexander of Macedon: Two Parallels between the Babylonian Talmud and Persian Sources," *AJS Review*, 29:2 (2005): 283-297; Idem, "Iranian Epic Motifs in Josephus' Antiquities, (XVIII, 314-370)," *Journal of Jewish Studies*, LVII/2 (2006): 245-268; Idem, "The Story of Rav Kahana (BT Baba Qamma 117a-b) in Light of

یکی از افراد مؤثر در این مکتب شای سکونداست. سکوندا در فصل پنجم کتاب خود، تلمود ایرانی، اصول روش شناختی این مکتب را مفصلاً توضیح می‌دهد. برای این منظور او مفهوم text-scape را معرفی می‌کند. مقصود این است که هر متنی در هر دوره‌ای در ارتباط با متون مجاور خود، معاصر یا کهن‌تر، معنای خود را آشکار می‌کند. در واقع، به مجموعه متونی که شبکه گسترده‌ای از معنا را می‌سازند می‌گویند text-scape که آن را می‌توان زمینه متنی ترجمه کرد. برای این که زمینه متنی هر دوره‌ای را بشناسیم لاجرم باید متون سازنده آن را در قیاس با یکدیگر بخوانیم. سکوندا توضیح می‌دهد که البته هر شباهتی بین متون دو فرهنگ متفاوت اما مجاور (در مانحن فیه، متون تلمود بابلی و متون فارسی میانه زرتشتی) الزاماً حکایت از تأثیر و تأثر نمی‌کند. او پیشنهاد می‌کند که وقتی در کار مقایسه به شباهتی برخوردیم این چند نکته را در ذهن داشته باشیم:^۶

- Armeno-Persian Sources," *Irano-Judaica*, VI, Sh. Shaked ed., (Ben Zvi Institute: Jerusalem, 2008): 53-86; Idem, "Bury my Coffin Deep!": Zoroastrian Exhumation in Jewish and Christian Sources," in: *Tiferet leYisrael: Jubilee Volume in Honor of Israel Francus*, Joel ROTH, Menahem SCHMELTZER, Yaacov FRANCUS, eds. (The Jewish Theological Seminary, New York, 2010): 31-59; Idem, "Persia in Light of the Babylonian Talmud: Echoes of Contemporary Society and Politics: hargbed and bidaxš," in: *Talmud in its Iranian Context*, C. BAKHOS and R. SHAYEGAN, eds. (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010): 61-84; Idem, "One Day David Went out for the Hunt of the Falconers: Persian Themes in the Babylonian Talmud," in: *Shoshanat Yaakov: Jewish and Iranian Studies in Honor of Yaakov Elman*, Shai SECUNDA and Steven FINE, eds., (Leiden: Brill, 2012): 111-136; Idem, "Like a Slave before His Master' A Persian Gesture of Deference in Sasanian Jewish and Christian Sources," *Aram* 26 1& 2 (2014): 101-108; Idem, "Religious Transformation between East and West: Hanukkah in the Babylonian Talmud and Zoroastrianism," in: *Religions and Trade: Religious Formation, Transformation and Cross-Cultural Exchange between East and West*, Peter WICK and Volker RABENS, eds., (Leiden: Brill, 2013): 261-282.
6. Daniel BOYARIN, *Intertextuality and the Reading of Midrash* (Bloomington: Indiana University Press, 1990).
7. SECUNDA, *The Iranian Talmud*, 113.

۱. گاهی شباهت صرفاً ناشی از اشتراک یا شباهت لفظ است و معنای دیگری ندارد.
۲. بعضی رسوم و بعضی اعتقادات جهان‌شمول و بین‌ابنای بشر و فرهنگ‌های گوناگون مشترک است. لذا شباهت در این دست امور به معنای وام‌گیری فرهنگی یا نفوذ فرهنگی در فرهنگ دیگر یا حتی بده‌بستان فرهنگی نیست. مثال معروف آن آیین‌های طهارت است که همگی در همه فرهنگ‌ها، با شباهتی کم و بیش، یافت می‌شود.
۳. گاهی شرایط مشترک جغرافیایی-سیاسی، اجتماعی و اقتصادی باعث می‌شود که دو فرهنگ مجاور با یک موضوع مشابه، مستقل از یکدیگر، سروکار داشته باشند. این شباهت ناشی از شرایط مشترک است، نه الزاماً بده‌بستان.
۴. در مواردی شباهت البته ثمره تأثیر مستقیم است.
۵. گاهی برخورد مشابه در بعضی موضوعات خاص در دو فرهنگ متفاوت اما مجاور ناشی از تشریک مساعی است، لذا آن شباهت‌ها در واقع دو واریاسیون یک تم‌اند. تفاوت این قضیه با نکته سوم در آن است که در آنجا شباهت اتفاقی و ناشی از شرایط مشترک بود، این‌جا عملاً عامدانه و محصول همکاری فرهنگی است.
۶. نکته آخر آن‌که شاید بهتر باشد وقتی به شباهتی بین دو فرهنگ مجاور اما متفاوت برمی‌خوریم، به جای «نفوذ و تأثیر» در جست‌وجوی اشکال ظریف‌تر تأثیرات متقابل فرهنگی باشیم، مثل پذیرش، رد یا واکنش.
- سکوندا در این نوشته البته از طرفی از نظریات ژولیا کریستوا و مفاهیم مربوط به بینامتنیت بهره برده، از طرف دیگر متأثر از ساتلاو و مقاله مهم اوست که چند سالی پیش از کتاب سکوندا در سال ۲۰۰۸ میلادی منتشر شد.^۸ ساتلاو در آن مقاله به هویت یهودی در جهان رومی-یونانی می‌پردازد و به دو نکته مهم اشاره می‌کند:
8. Michael, L. SATLOW, "Beyond Influence: Toward a New Historiographic Paradigm," in: *Jewish Literature and Cultures: Context and Intertext*, Anita NORICH and Yaron ELIAV, eds., (Providence, RI: Brown Judaic Studies): 37-53.
- اول این‌که هویت سیال‌تر از آن است که بتوان جمعیت کثیری را فی‌المثل یونانی یا یهودی دانست و برای همه ایشان به‌مناسبت این هویت یونانی یا یهودی خصوصیات کاملاً مشترکی قائل شد. به زعم او هویت سیال است و در میان اشخاصی که همه مشترکاً خود را یهودی یا یونانی می‌شناسند تعاریف متفاوت و عموماً مرزهای مبهمی دارد. لاجرم توضیح می‌دهد که در واقع نمی‌توان قائل به هویت صلب یهودی درون و در تقابل با محیط بزرگ‌تر هلنیستی بود. آنچه داریم یهودیت نیست، بلکه نمودهای مختلفی از فرهنگ یهودی درون و در کنار فرهنگ هلنیستی است. مثالش البته فیلون اسکندرانی است و معامله او با میراث مذهبی یهودی‌اش و مرده‌ریگ فلسفی یونانی‌اش.
- دوم آن‌که آنچه مهم است فضای فرهنگی‌ای است که موضوع مطالعه محقق است و آن فضا صرفاً یهودی یا یونانی نمی‌تواند بود و نبوده است، بلکه حاصل کنش و واکنش، تأثیر و تأثر و بده‌بستان گروه‌های مختلف انسانی در مدیترانه آن عصر است.
- ساتلو چهار پیشنهاد دارد:
۱. تمرکز بر اشخاص، بر انسان‌ها و عاملیتشان، به‌جای مفاهیم انتزاعی مثل «یهودیت»؛
 ۲. پذیرفتن طبیعت سیال هویت شخصی، ملی و دینی؛
 ۳. مفروض گرفتن شباهت بین فرهنگ‌های مجاور اما متفاوت و توضیح تفاوت‌ها؛
 ۴. استفاده از اطلاعاتی که از منابع غیرمکتوب به دست می‌آید؛
- در جهانی که ساتلاو تصویر می‌کند، مرزهای هویت شخصی، ملی و دینی کم‌رنگ می‌شود و اشخاص دیگر صرفاً یهودی یا یونانی نیستند؛ هر کس هم‌زمان هم یونانی است هم یهودی، به درجاتی. در نتیجه، به‌جای آن‌که محیطی داشته باشیم متشکل از چندین فرهنگ مجزا، آنچه خواهیم داشت فضای مبهم اما متکثری است که در آن اشخاص و گروه‌های انسانی در تعامل مدام و بده‌بستان فرهنگی‌اند. فرهنگ برآیند این تعاملات و بده‌بستان‌هاست. به‌علاوه،

شده‌است، ثانیاً به همان مناسبتی که تلمود بابلی حاوی لایه‌های کهن‌تر فلسطینی است، متون پهلوی قرون نهم و دهم میلادی هم حاوی لایه‌های کهن‌تر ساسانی است و چنان‌چه انتقادی و به‌دقت مطالعه شوند، می‌توان آن لایه‌ها را بازشناخت. به هر حال، حتی اگر تمام ایراداتی که بروی برشمرده، چه در روش و چه در مصداق، صحیح هم باشد، باز گویا نتوان در این ادعا که باید متن را در زمینه خود بررسی کرد اشکال کرد.

به هر حال و به‌رغم این مخالفت‌ها، این رویکرد طرف توجّه بعضی محققان است. رویون کپرواسر و دن شپیرا در سال ۲۰۰۸ میلادی مقاله‌اول از سری Irano-Talmudica را درباره‌ی خر سه‌پا و مشابهاتش در تلمود بابلی و آب‌شناسی اساطیری در تلمود بابلی و ایران باستان منتشر کردند.^{۱۲} در سال ۲۰۱۲ شماره دوم آن مجموعه منتشر شد که به لویتان، بهیموت و ارتباط موجودات اساطیری ایرانی و فرجام‌شناسی در تلمود بابلی می‌پرداخت.^{۱۳} سپس در سال ۲۰۱۵، شماره سوم و آخر آن مجموعه را منتشر کردند و در آن کوشیدند تا انتقال موجودات عظیم اساطیری را از اوستا به تلمود بابلی بررسی کنند.^{۱۴} کپرواسر در مقاله‌ای مشترک با سرژ رویزر که در سال ۲۰۱۱ منتشر کرد به فرهنگ شفاهی به‌مثابه خصوصیت هویتی زرتشتیان مسیحی یا یهودی‌شده در روایات تلمودی و مسیحی پرداخت.^{۱۵} او همچنین در سال ۲۰۱۹، با همکاری تل ایلان مقاله دیگری منتشر کرد که در آن ارتباط آب و بکارت در تلمود بابلی و اسطوره‌های

با این دیدگاه ارتباط فرهنگ‌ها با هم متحوّل می‌شود. دیگر فرهنگی غالب و دیگری مغلوب نیست و برای فهم ارتباط بین فرهنگ‌ها احتمالاً بهتر است به‌جای «نفوذ» به‌دنبال صور دیگری از تعاملات فرهنگی باشیم. مثلاً رد یک کنش خاص فرهنگی در فرهنگ دیگر و واکنش به آن، یا پذیرفتن کنش دیگری و حل کردن آن در فرهنگ خودی، به‌گونه‌ای که اساساً نتوان منشأ ماجرا را به‌راحتی بازشناخت.

این رویکرد نو خیلی زود مقبول جمعی از محققان افتاد و از سویی دیگر البته مخالفت‌هایی را برانگیخت. یکی از سرسخت‌ترین این مخالفان رابرت برودی است که در مقاله‌ای که در سال ۲۰۱۶ منتشر کرد به‌شدت به آن مکتب و به المان و پیروانش تاخت.^۹ برودی از روش مختار مکتب ایرانوتلمودیکا چهار ایراد اساسی گرفت و سپس البته به‌جای آن‌که به مسائل روش‌شناختی پردازد، مصداقی از بی‌دقتی‌ها و اشتباهاتی را ذکر کرد که به نظرش در کار محققان این مکتب یافته‌بود. چهار ایراد روش‌شناختی از این قرار است:

۱. منابع ایرانی محدودند و مشکلات زبان‌شناختی، متنی و تفسیری مانع مطالعه آن‌هاست؛
۲. بیش‌تر این منابع پس از تلمود بابلی نوشته شده‌اند؛
۳. مطالب اصلی تلمود بابلی قرن‌ها پیش‌تر در فلسطین نوشته شده‌اند و در بابل صرفاً به کتابت درآمده‌اند؛
۴. مفاهیم و مسائل فقهی و حقوقی ساسانی و تلمودی با هم تفاوت اساسی دارند.^{۱۰}

سکوندا در مقاله‌ای به آن نقد پاسخ داد.^{۱۱} فارغ از پاسخ‌های سکوندا و اعتبارشان، ایرادهای اول و آخر برودی اساساً ایراد نیست و آن روش و رویکرد را از ارزش ساقط نمی‌کند. ایراد دوم و سوم البته با هم تناقض دارند و پاسخی که می‌توان داد چنین است که اولاً همه تلمود بابلی محصول فلسطین نیست و لایه‌های متأخرتر آن در پومبدیتا، صورا، نهردها و تیسفون (ماحوزا) نوشته

12. Reuven KIPERWASSER and Dan SHAPIRA, "Irano-Talmudica I: The Three-Legged Ass and Ridyā in B. Ta'anith: Some Observations about Mythic Hydrology in the Babylonian Talmud and in Ancient Iran," *American Jewish* 32 (2008): 101-16.
13. Reuven KIPERWASSER and Dan SHAPIRA, "Irano-Talmudica II: Leviathan, Behemoth and the 'Domestication' of Iranian Mythological Creatures in Eschatological Narratives of the Babylonian Talmud," in: *Shoshanat Yaakov, Ancient Jewish and Iranian Studies in Honor of Yaakov Elman*, Shai SECUNDA and Steven FINE, eds., (Leiden: Brill, 2012): 203-235.
14. Reuven KIPERWASSER and Dan SHAPIRA, "Irano-Talmudica III: Giant Mythological Creatures in Transition from the Avesta to the Babylonian Talmud," in: *Orality and Textuality in the Iranian World: Patterns of Interaction Across the Centuries*, Julia RUBANOVICH, ed., (Leiden: Brill, 2015): 65-92.
15. Reuven KIPERWASSER and Serge RUZER, "Zoroastrian Proselytes in Rabbinic and Syriac Christian Narratives: Orality-Related Markers of Cultural Identity," *History of Religions* 51, no. 3 (2012): 197-218.

9. Robert BRODY, "Irano-Talmudica: The New Parallelomania?" *Jewish Quarterly Review*, 106, n. 2 (2016): 209-232.
10. *Ibid.*, 209-210.
11. Shai SECUNDA, "'This, but Also That': Historical, Methodological, and Theoretical Reflections on Irano-Talmudica," *Jewish Quarterly Review*, 106, n. 2 (2016): 233-241.

سنجید. ۲۴ در سال ۲۰۱۸، در مقاله‌ای بعضی اساطیر الاولین را در تلمود با نمونه ایرانی کیومرث و گاو یکتاآفرید مقایسه کرد. ۲۵ او همچنین در تعدادی مقاله به جنسیت در تلمود بابلی، سنت زرتشتی و مسیحیت شرقی پرداخته که صورت کامل‌تر آن‌ها را در کتاب *Sexuality in the Babylonian Talmud: Christian and Sasanian Contexts in Late Antiquity* به سال ۲۰۱۶ منتشر کرده است. ۲۶

جیسون مختاریان هم در چند پژوهش رویکرد مشابهی را در پیش می‌گیرد. مهم‌تر از همه البته کتاب *Rabbis, Sorcerers, Kings, and Priests: The Culture of the Talmud in Ancient Iran* است. ۲۷ همچنین در سال ۲۰۱۰، کتاب *The Talmud in its Iranian Context* به ویراستاری محمدرحیم شایگان و کرول باکوس منتشر شد. ۲۸ کتاب مجموعه مقالاتی است از نویسندگان مختلف، از جمله المان، هرمان، مختاریان، سکوندا و شاکد که هر یک به طریقی کوشیده‌اند ارتباط تلمود بابلی را با زمینه ساسانی‌اش واکاوند. در سال ۲۰۱۲ هم سکوندا و استیون فاین جشن‌نامه‌ای برای المان منتشر کردند که مجموعه مقالاتی است از محققانی همچون هرمان، هیداری، کیل، کیپرواسر و شپیرا، سکوندا، و شاکد که هر کدام جوهری از ارتباطات بین فرهنگی را در بین‌النهرین اواخر عصر باستان مطالعه کرده‌اند. ۲۹

همانطور که ملاحظه می‌کنید، اگرچه ماجرا در ابتدا در حوزه مطالعات تلمودی شکل گرفت، فوراً به مطالعات

ایرانی مطالعه شده بود. ۱۶

یشای کیل محقق پرکار دیگری است ۱۷ که نقشی در این مکتب دارد. او در مقاله‌ای که در سال ۲۰۰۸ منتشر کرد به توبه و کفاره در آیین زرتشتی در پرتو متون تلمودی و اسلامی پرداخت. ۱۸ در سال ۲۰۱۰، وجوه فقهی خیره شدن (مثل سگ‌دید و نگاه زن در مدت دستان) را در سنت زرتشتی با سنت تلمودی مقایسه کرد. در سال ۲۰۱۱، با همکاری شرو و، شبات و اصل استثنای احسان از منع کار در آن روز را که موجب مجادلات مسیحی-یهودی است در زمینه‌ای ایرانی بررسی کرد. در سال ۲۰۱۲ در مقاله‌ای پوشاک مقدس زرتشتیان و یهودیان را با هم مقایسه کرد. ۱۹ در همان سال و در مقاله دیگری، گناه و پادافره را در تلمود با متون پهلوی مقایسه کرد. ۲۰ در سال ۲۰۱۴، دوباره به موضوع کفاره و توبه بازگشت و این‌بار این مفاهیم را در متون تلمودی، زرتشتی و مسیحیت شرقی سنجید. ۲۱ در همان سال، در مقاله دیگری، به موضوع تضاد بین تحصیل دین و کار پرداخت و بخش‌هایی از تلمود بابلی را در زمینه‌ای از مجادلات سنت زرتشتی و مانوی بررسی کرد. ۲۲ در سال ۲۰۱۵، حکایت ابراهیم و نمرود را در سایه زرتشت مطالعه کرد. ۲۳ در همان سال، روایت آدم و حوا در تلمود را با اسطوره‌های آفرینش زرتشتی و مانوی و نقش انزال در آن

16. Tal ILAN and Reuven KIPERWASSER, "Virginity and Water: Between the Babylonian Talmud and Iranian Myth," in: *A Thousand Judgments: Festschrift for Maria Macuch* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2019): 193-208.

۱۷. در این‌جا صرفاً به تعدادی از نوشته‌های او اشاره کرده‌ام.

18. Yishai KIEL, "The Systematization of Penitence in Zoroastrianism in Light of Rabbinic and Islamic Literature," *Bulletin of the Asia Institute* 22 (2018): 119-135.

19. Idem, "Redesigning Tzitzit in the Babylonian Talmud in Light of Literary Depictions of the Zoroastrian Kustīg," in: *Shoshanat Yaakov: Jewish and Iranian Studies in Honor of Yaakov Elman*, Shai SECUNDA and Steven FINE, eds., (Leiden: Brill, 2012): 186-202

20. Idem, "Cognizance of Sin and Penalty in the Babylonian Talmud and Pahlavi Literature: A Comparative Analysis," *Oqimta* 1 (2013): 1-49.

21. Idem, "Penitential Theology in East Late Antiquity: Talmudic, Zoroastrian, and East Christian Reflections," *Journal for the Study of Judaism* 45 (2014): 551-583.

22. Idem, "Study versus Sustenance: A Rabbinic Dilemma in Its Zoroastrian and Manichaean Context," *AJS Review* 38, 2 (2014): 275-302.

23. Idem, "Abraham and Nimrod in the Shadow of Zarathustra," *Journal of Religion* 95, n. 1 (2015): 35-50.

24. Idem, "Creation by Emission: Recreating Adam and Eve in the Babylonian Talmud in Light of Zoroastrian and Manichaean Literature," *Journal of Jewish Studies* 66, 2 (2015): 295-316.

25. Idem, "First Man, First Bovine: Talmudic Mythology in Context," in: *The Aggadah of the Bavli and its Cultural World*, Geoffrey HERMAN and Jeffrey L. RUBENSTEIN, eds., (Providence, RI: Brown University Press, 2018): 313-334.

26. Idem. *Sexuality in the Babylonian Talmud: Christian and Sasanian Contexts in Late Antiquity* (New York: Cambridge University Press, 2016).

27. Jason Sion MOKHTARIAN, *Rabbis, Sorcerers, Kings, and Priests: The Culture of the Talmud in Ancient Iran* (Oakland: University of California Press, 2015).

28. Carol BAKHOS and M. Rahim SHAYEGAN (eds.), *The Talmud in Its Iranian Context* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010): 112-39.

29. Shai SECUNDA and Steven FINE (eds.), *Shoshanat Yaakov: Jewish and Iranian Studies in Honor of Yaakov Elman*, (Leiden: Brill, 2012).

اساطیر زرتشتی اشاره دارد. منتها مقصود پین در این‌جا نه آن آمیختگی، که آمیختگی فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مسیحیان و زرتشتیان در دوره ساسانی است.

نتیجه این مساعی این شد که از سویی این جماعت با منابع اصلی کارشان (عمدتاً سریانی، آرامی، عبری و پهلوی) به‌طرز متفاوتی نسبت به نسل‌های پیشین معامله می‌کنند، از سوی دیگر، این برخورد متفاوت با منابع دست‌اول باعث شده‌است که نگاه ما به جامعه ساسانی دگرگون شود. اگر برای نسل‌های پیشین مسأله فهم دقیق معانی تلمود و جایگاه آن در تطوّر فقه یهودی در زمینه صرفاً یهودی بود، این نسل نو مایل است که تلمود بابلی را محصول فکری حیات یهودیان در دوره ساسانی ببیند و سعی کند که آن را در زمینه واقعی و تاریخی خود مطالعه کند. اگر برای نسل‌های پیشین، متون سریانی شرقی صرفاً راوی بخشی از تاریخ مسیحیت بود و شاهنشاهی ساسانی تا آن‌جایی اهمیت داشت که مثلاً کی و کجا در تعقیب و آزار و اذیت مسیحیان می‌کوشیده و کی و کجا حضور ایشان را در قلمرو خویش پذیرفته، در این رویکرد، مسیحیان اساساً جزئی جدانشدنی از جامعه ساسانی دانسته می‌شوند و زندگی ایشان در ذیل و بخشی از حیات اجتماعی شاهنشاهی ساسانی انگاشته می‌شود. همچنین اگر برای فی‌المثل پیگولوسکایا و کریستنسن، متون سریانی صرفاً منابعی برای بررسی وضع شاهنشاهی ساسانی بود، برای این جماعت، آن متون نه صرفاً منبع مستقیم اطلاعات، که محصول فکری جامعه ساسانی و لاجرم منبع غیرمستقیم اطلاعات درباره حیات فکری، فرهنگی، اقتصادی و دینی دوره ساسانی است. این تحوّل در روش معامله با منابع البته خواه‌ناخواه به نتایج متفاوتی هم منتهی می‌شود و لابد درک ما از جامعه ساسانی را متحوّل می‌کند. در این معنا که اگر برای محققان نسل‌های پیشین، جامعه ساسانی جامعه‌ای بود صرفاً زرتشتی که بعضی فرهنگ‌های دیگر را به‌صورت اقلیت و به در جاتی می‌پذیرفت (مسیحیان از قرن پنجم به بعد و یهودیان) و بعضی را مطلقاً تحمل نمی‌کرد (مانویان و مزدکیان)، از این زاویه جدید، جامعه ساسانی جامعه‌ای است متکثر و مرکب از چندین فرهنگ مختلف که به در جاتی در مناطقی

سریانی هم سرایت کرد؛ بدین صورت که در ابتدا هدف المان و هرمان این بود که تلمود بابلی را در زمینه ساسانی - زرتشتی بررسی کنند، اما چندی نگذشت که هرمان، کیل، کیپرواسر و همکارانش ضلع سومی را به مطالعات خود افزودند و آن ضلع البته متون سریانی و مخصوصاً سریانی شرقی بود.^{۳۰} نتیجه این شد که این روش و رویکرد را اکنون در کار محققانی می‌توان یافت که مشخصاً تلمودشناس نیستند. نمونه مناسب ریچارد پین است که اساس برخی مطالعاتش متون سریانی است. او در چند مقاله کوشیده‌است رابطه بعضی متون حقوقی سریانی را با زمینه ساسانی - زرتشتی‌شان بررسی کند.^{۳۱} او همچنین در مقاله مفصل دیگری با بررسی یک متن سریانی و بعضی گزارش‌های باستان‌شناسی، تصویر دقیقی از حیات اجتماعی مسیحیان صومعه‌نشین در خلیج فارس و جزیره خارک در اواخر دوره ساسانی و آغاز دوره اسلامی به دست می‌دهد.^{۳۲} پین در سال ۲۰۱۵، کتاب *A State of Mixture* را منتشر کرد.^{۳۳} در آن کتاب، او تعداد زیادی متن سریانی، پهلوی (اعم از کتاب و کتیبه)، یونانی، و ارمنی را در کنار شواهد مادی همچون سکه‌ها و محوطه‌های باستان‌شناسی مطالعه کرده‌است تا وجوه متفاوت حیات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و دینی مسیحیان ایران را در شاهنشاهی ساسانی توصیف و تحلیل کند. عنوان کتابش ترجمه مفهوم آمیختگی (گومیزشن) پهلوی است که به وضعیت جهان مادی پس از یورش اهریمن در

۳۰. این تحوّل تازه را سیمخاگروس در مقاله‌ای در سال ۲۰۱۶ به‌شکل پیشنهادی برای گام بعدی در مطالعات ایران‌تلمودیکا صورت بندی کرد:

Simcha GROSS, "Irano-Talmudica and Beyond: Next Steps in the Contextualization of the Babylonian Talmud," *The Jewish Quarterly Review* 106, no. 2 (Spring 2016): 248-255.

31. Richard PAYNE, "Persecuting Heresy in Early Islamic Iraq: The Catholicos Ishoyahb III and the Elites of Nisibis," in: *The Power of Religion in Late Antiquity: Selected Papers from the Seventh Biennial Shifting Frontiers in Late Antiquity Conference*, Andrew CAIN and N. E. LENSKE, eds., (Farnham: Ashgate, 2009): 397-409; Idem, "East Syrian Bishops, Elite Households, and Iranian Law after the Muslim Conquest," *Iranian Studies* 48:1 (2015): 5-32; Idem, "Sex, Death, and Aristocratic Empire: Iranian Jurisprudence in Late Antiquity," *Comparative Studies in Society and History* 58:2 (2016): 519-549.
32. Idem, "Monks, Dinars and Date Palms: Hagiographical Production and the Expansion of Monastic Institutions in the Early Islamic Persian Gulf," *Arabian Archaeology and Epigraphy* 22, (2011): 97-111.
33. Idem, *A State of Mixture: Christian, Zoroastrian and Iranian Political Culture in Late Antiquity* (Oakland: University of California Press, 2015).

اشکال دیگری که البته ناشی از مشکلات آموزش است، عبارت است از توانایی‌های فیلولوژیکی این دست محققان. در این دوره، که گویا از اهمیت فیلولوژی و آموختن دقیق زبان‌های منابع اصلی کاسته شده، عموم این محققان صرفاً در یکی از این زبان‌ها خبره‌اند و با مابقی آن‌ها آشنایی مقدماتی دارند. علت البته مشخص است: بیش‌تر دانشکده‌ها فاقد دوره‌های توأمان زبان‌های ایرانی و زبان‌های سامی‌اند (آلمان استثناست که البته خارج از موضوع این مقاله است) و بسیاری از دانشجویان برای آموختن توأمان این دو خانواده زبانی مجبور به رفت‌وآمد بین مؤسسات و گاهی شهرها و گاهی کشورهای مختلفند. نتیجه تناقضی عجیب در کار این محققان است: از سویی به اقتضای طبیعت رویکرد و روششان به امور جزئی در منابع خود می‌پردازند، از سویی فاقد توانایی فیلولوژیکی کافی برای اجتهاد در جزئیات زبانی دست‌کم بخشی از همان منابعند. این نقص البته محل اشکال محققان نحله‌های دیگر و نسل پیشین، همچون برودی، است که عموماً فیلولوگ‌های قهاری‌اند. به هر روی، این جماعت ظرف دو دهه توانسته‌اند دریچه‌های تازه‌ای بکشایند و روش نوینی در پیش گرفته‌اند که تصویری دقیق‌تر، جامع‌تر و عمیق‌تر از جامعه ساسانی به دست می‌دهد. در عین حال، درک ما را از منابع سامی و نسبت آن منابع با جامعه‌ای که آن منابع را پرورده دگرگون کرده‌اند. باید امید داشت که در دهه آینده این رویکرد پخته‌تر شود و در جبران نقص‌های خود موفق باشد.

یا در کل شاهنشاهی تأثیر و عاملیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی دارند.

این رویکرد به منابع و روش ناشی از آن البته مزایایی دارد و معایبی. به گمانم مهم‌ترین مزیتش آن باشد که تصویری جامع‌تر و همه‌شمول‌تر از جامعه ساسانی و ظرایف فرهنگی آن به دست می‌دهد؛ تصویری رنگین‌تر با عناصر بیش‌تر که در تعامل دائم با یکدیگرند. در عین حال، احتمالاً این روش آن جامعه را عمیق‌تر هم خواهد کاوید، زیرا بسیاری از منابع (خصوصاً تلمود و متون حقوقی سریانی) بیش از آن که به سوانح ایام و تراجم احوال بزرگان و جنگ‌ها و کشورگشایی‌ها بپردازند، ناظر به حیات مردمان عادی جامعه‌اند. در نهایت، این روش بررسی موضوعاتی جزئی را ممکن می‌کند، همچون جزئیات قوانین مربوط به ارث در متون سریانی و ارتباط آن با نظام حقوقی ساسانی.

معایب این روش بعضی ناشی از موانع طبیعی چنین رویکردی است. از جمله چنین موانعی محدودیت شمول جغرافیایی متون آرامی، سریانی و عبری است. تلمود بابلی به تمامی و بیش‌تر متون سریانی دوره ساسانی و صدر اسلام صرفاً محدودند به نواحی غربی و جنوبی (فقط متون سریانی) مثل بین‌النهرین و بابل و آسورستان تا خوزستان و فارس و خلیج فارس و به ندرت اطلاعاتی از نواحی شرقی شاهنشاهی ساسانی به دست می‌دهند. لذا پژوهش‌هایی که اساسشان چنین متونی است محدود می‌مانند به نواحی غربی و جنوبی شاهنشاهی ساسانی و نواحی شرقی امپراتوری روم/بیزانس. دومین مانع البته طبیعت خود متون است. بیش‌تر این متون برای مخاطبی آشنا با فرهنگ نویسنده یا نویسندگان نوشته شده‌اند و در واقع، و به قول سخیف اهل سیاست، مصرف داخلی داشته‌اند. تلمود بابلی مطلقاً چنین است و به دشواری و به ندرت می‌توان در آن رد آشکار و اشاره صریحی به فرهنگ‌های مجاور یافت. کار اصلی چنین محققانی کاویدن لایه‌های متن و یافتن چنین تعامل‌هایی در لایه‌های پنهان و زیرین تلمود است. متون سریانی البته آن‌جا که جدلی است و شکل ردیه بر یهودیت و زرتشتی‌گری دارد حاوی اشارات صریح و عیان است. مابقی متون از این لحاظ توفیر چندانی با تلمود بابلی ندارند.

گزارش

Table of Contents

Editorial

Shouldering the Responsibility for Scholarship	3-4
--	-----

Articles

On a Specific Phonetic Change in the Persian Language / Ali Ashraf SADEGHI	5-7
Ferdowsi in the Court of Solomon? / Abolfazl KHATIBI, Amir ARGHAVAN	8-17
Şadrā's Use of Fakhr al-din Rāzī's <i>al-Mabāḥith al-Mashriqiyya</i> in the <i>Asfār</i> / Cécile BONMARIAGE; Translated by Saeed ANVARI, Maryam MAHDAVI MAZDEH	18-35
Two Newly-Found Couplets from Rūdakī in a Newly-Discovered Book on Prosody and Rhetoric from the Late Seventh Century AH / Seyyed MohammadHosein HAKIM	36-43
The Royal Library of Muhammad Zāhir Shāh and Cataloguing its Manuscripts / Masumeh NAZARI	44-53
First Pages of the <i>Shahname</i> of Qawām al-dīn Hasan-i Wazīr / Amir ARGHAVAN	54-83
The Pope and the Bitter Fanatic / Oscar White MUSCARELLA; Translated by Hedyeh RAHBARI	84-90
<i>Qaṣab-i Si Dāmanī</i> and <i>Dah-Nuh</i> , Two Obscure Expressions in Xāqānī's Collection of Poetry / Seyyed Mohsen HOSEYNI VARDANJANI.....	91-94
<i>Safīna-yi Pur Bahr</i> (an Anthology of Opuses); a Review of a Book from the Eighth Century AH / Farzaneh SHOKROLLAHI	95-99

Reviews and Critiques

<i>Persian Prose</i> , Fifth Volume of <i>A History of Persian Literature</i> / Majdoddin KEYVANI	100-111
On Plagiarism in the Edition of <i>Silsilat al-'arīfīn wa Taḍkirat al-Şiddīqīn</i> / Arif NAUSHAHI.....	112-114
<i>Sharḥ-i Ādāb-i Khat</i> (A Commentary on the Principles of Calligraphy); On the Edition of Sulţān 'Alī-yi Maşhadī's Treatise / AliReza HashemiNejad	115-121
Reflecting on <i>Jung-i 'Alī Ibn-i Aḥmad</i> (an Anthology Compiled by 'Alī Ibn-i Aḥmad): the Date of Compilation and the Published Text / Farzam HAGHIGHI.....	122-133

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (13); Drawing On the Vedic Texts for the Etymology of the Persian Language / Seyyed AhmadReza QAEMI MAQAMI	134-142
The Interplay Between Semitic Sources and Sasanian Studies: a New Approach / Nima JAMALI.....	143-149

Iran in Ottoman Texts and Sources (24)

Works of Lütfi Ahmed Efendi / Nasrollah SALEHI	150-151
--	---------